

Wszechświat genialnym dziełem Boga według Hbr 3, 4

Andrzej J. Obidowicz

Kraków
obidowa@onet.pl

W niniejszym opracowaniu poddano analizie jeden werset Listu do Hebrajczyków. Jego treścią jest działalność budowlana Boga¹:

πᾶς γὰρ οἶκος κατασκευάζεται ὑπὸ τινος, ὁ δὲ πάντα κατασκευάσας θεός (Hbr 3, 4)².

Autor Listu odnosi tutaj do Osoby Boga (ὁ θεός) koncepcję uformowania rzeczywistości określonej terminem πάντα lub τὰ πάντα. Dualizm lekcji nie wpływa istotnie na sens tego wersetu, bowiem πάντα oznacza „wszystko”, zaś τὰ πάντα – „wszystkie”. W kontekście Hbr 3, 4 oba terminy posiadają znaczenie „wszechświat”³. Taka współczesna interpretacja πάντα lub τὰ πάντα wynika z analizy słowa, które występuje zaraz potem: κατασκευάσας⁴. Nie występuje ono w Nowym Testamencie, natomiast w Septuagincie występuje 5 razy: Mdr 9, 2; 13, 4; Iz 40, 28; 45, 7; Ba 3, 32 i zastosowano je wyłącznie do wyrażenia działań stwórczych Boga; w szczególności:

- stworzenia rzeczywistości ziemskiej oraz gwiazd (Mdr 13, 4; Ba 3, 32),
- stworzenia poszczególnych jej elementów lub składników (Iz 40, 28; 45, 7),
- stworzenia człowieka (Mdr 9, 2).

1 Spośród pism Nowego Testamentu obraz Boga jako budowniczego jest najbardziej eksponowany w Liście do Hebrajczyków (3, 4; 8, 2; 11, 10). Hbr 3, 3 zawiera sąd ogólny o budowaniu.

2 Niektóre rękopisy mają lekcję τὰ πάντα – por. *List do Hebrajczyków. Wstęp, przekład z oryginału, komentarz, ekskursy*, oprac. S. Łach, Poznań 1959, s. 151. *The Greek New Testament*, ed. K. Aland i in., Stuttgart 1983 wymienia przekłady anglojęzyczne, które ujmują w nawias zapis wersetu Hbr 3, 4. Dostępne w *Bible Works 6* współczesne przekłady: NAB, NIB, NIV, NRS nie umieszczają tego wersetu w nawiasie.

3 S. Łach odnosi πάντα, τὰ πάντα do Synagogi oraz Kościoła i podaje dla tej opinii uzasadnienie psychologiczne – por. *List do Hebrajczyków. Wstęp, przekład z oryginału, komentarz, ekskursy*, dz. cyt.

4 Stanowi ono imiesłów aorystu czynnego.

Łącznie te przedmioty działalności Boga odpowiadają współczesnemu znaczeniu słowa „wszechświat”.

Polskie tłumaczenie Hbr 3, 4 według Biblii Tysiąclecia brzmi: „Każdy bowiem dom jest przez kogoś zbudowany, a Tym, który zbudował wszystko, jest Bóg”⁵. Czy jednak powyższy zapis wiernie oddaje treść oryginału? Dla celu rozwiązania tego problemu niezbędne jest wykonanie stosownej analizy – podjęta zostaje poniżej.

1. Wstępna analiza kontekstowa

Kontekst κατασκευάσας w wymienionych wyżej wersetach LXX nie prowadzi do uściślenia znaczenia tego słowa w Hbr 3, 4. Wynika to z faktu, że obydwa odnośne źródła stosują go tutaj wyłącznie jako *terminus technicus* działalności stwórczej Boga. Posłużenie się znaczeniem wynikającym z kontekstu κατασκευάσας w wyżej wymienionych wersetach LXX dla objaśnienia Hbr 3, 4 stanowiłoby błąd *circulus in probando* (błędne koło). Poszukiwanie znaczenia κατασκευάσας w Hbr 3, 4 przeprowadzone zostanie na drodze analizy kontekstu form gramatycznych terminu κατασκευάζω⁶ w innych wersetach LXX. Termin ten posiada kilka znaczeń: „przygotować”, „ukończyć”, „budować”, „zbudować”, „wykonać”, „wytworzyć”, „konstruować”, „urządzić”, „wyposażyć”⁷ i występuje w różnych formach gramatycznych jeszcze w Lb 21, 27; 2 Krn 32, 5; Ne 8, 4; 1 Mch 3, 29; 10, 6. 21; 15, 3. 7; 4 Mch 2, 21; 4, 20; 13, 26⁸; Prz 23, 5; Mdr 7, 27; 11, 24; 13, 4. 11; 14, 2; Iz 40, 19; 43, 7; 45, 9; Ba 6, 8. 45n. Kilka z tych wystąpień (Mdr 11, 24; 13, 4; 43, 7; 45, 7) dotyczy działalności stwórczej Boga – więc pominięto ich analizę ze względu wskazanego powyżej.

W prowadzonej tutaj analizie uznano za niecelowe posłużenie się werse-
tami 2 Krn 32, 5; 1 Mch 10, 6. 21; 15, 7, gdyż dotyczą wytworzenia uzbrojenia i z tego względu nie dostarczają zasadnych danych dla określenia znaczenia

5 O ile nie zaznaczono inaczej, cytaty biblijne według: *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych ze wstępami i komentarzami*, red. A. Jankowski, Poznań 1984.

6 Jest to forma leksykalna słowa κατασκευάσας.

7 Por. T. Friberg, B. Friberg, N. F. Miller, *Analytical lexicon of the Greek New Testament*, Grand Rapids, Mich. 2000.

8 Żydzi palestyńscy nie zaliczali Ksiąg Machabejskich do kanonu ksiąg natchnionych. Żydzi aleksandryjscy włączyli do kanonu 1 Mch i 2 Mch. Podział na cztery księgi pochodzi z Septuaginty.

omawianego terminu w Hbr 3, 4⁹. Z analizy wyłączono również wersety 4 Mch 13, 26 oraz Mdr 7, 27, gdyż dotyczą przemiany wewnętrznej człowieka, a to istotnie odbiega od problematyki poruszonej w Hbr 3, 4. Również fraza Księgi Liczb: ἵνα οἰκοδομηθῆ καὶ κατασκευασθῆ πόλις Σηων („niech będzie odbudowane i umocnione miasto Sichona” Lb 21, 27b) nie określa jednoznacznie terminu κατασκευάζω, gdyż albo jest figurą literacką (paralelizmem) i wtedy nadaje temu terminowi znaczenie synonimiczne do οἰκοδομέω („od-, prze-, z-, budować”), albo w funkcji łącznej posiada znaczenie „ukończyć”, „wykonać”.

Istotnego uściślenia κατασκευάζω dostarcza analiza wersetów Ne 8, 4; 4 Mch 4, 20; Iz 40, 19; Ba 6, 8. Ich kontekst jednoznacznie wskazuje na wykonanie nowego obiektu: mównicy dla Ezdrasza (Ne 8, 4), budynku gimnazjum (4 Mch 4, 20), figurki bóstwa (Iz 40, 19) lub jej ozdobienia (Ba 6, 8). Termin κατασκευάζω występuje tam w znaczeniu „wytworzyć”, „ukończyć”, „konstruować”.

2. Dookreślenie kontekstowe

Ścisłe dookreślenie znaczenia terminu κατασκευάζω wynika z zastosowania jego form gramatycznych w wersetach Mdr 13, 11; 14, 2 oraz Iz 40, 19. Zapis pierwszego z nich ma postać:

εἰ δὲ καὶ τις ὑλοτόμος τέκτων εὐκίνητον φυτὸν ἐκπρίσας περιέξυσεν εὐμαθὺς πάντα τὸν φλοιὸν αὐτοῦ καὶ τεχνισάμενος εὐπρεπῶς κατεσκεύασεν χρήσιμον σκεῦος εἰς ὑπηρεσίαν ζωῆς

A też jakiś cieśla ściał piłą odpowiednie drzewo, umiejętnie je okorował, i należycie używając swej zdolności artystycznej, pięknie wytworzył cenny sprzęt codziennego użytku (przekł. wł.)¹⁰.

Słowo κατεσκεύασεν zastosowano tutaj do opisu końcowego etapu procedury wytwórczej, w wyniku której powstaje cenny sprzęt. Jego twórca potrafi dobrać odpowiedni materiał drzewny (co wymaga praktyki zawodowej)

9 Kontekst tych wersetów dopuszcza dla κατασκευάζω znaczenie: „przygotować”, „wykonać”, „wypozażyć”. Biblia Tysiąclecia we wszystkich tych miejscach stosuje formy czasownika „przygotować”, podczas gdy New Revised Standard Version of the Bible (1969) stosuje tutaj formy gramatyczne trzech czasowników: „made”, „equip”, „prepare”.

10 Autor opowiada się za taką wersją tłumaczenia słowa τεχνισάμενος. Literalne tłumaczenie nie jest możliwe z uwagi na brak w języku polskim odnośnej formy gramatycznej.

i posiada tak niezwykle zdolności artystyczne, że wyrób ten uzyskuje dużą wartość rynkową. Termin κατασκευάζω oznacza tutaj wytworzenie arcydzieła.

Inny proces wytwórczy przedstawia zapis Mdr 14,2 – dotyczy on statku morskiego:

ἐκεῖνο μὲν γὰρ ὄρεξις πορισμῶν ἐπενόησεν τεχνίτις δὲ σοφία κατεσκεύασεν

Ten bowiem [statek] wymyśliła wprawdzie chęć zysku, lecz twórcza mądrość skonstruowała (przekł. wł.)¹¹.

Jego treść wskazuje, że mądrość (ἡ σοφία) pozostaje w relacji do słowa τεχνίτις. Stanowi ono rzeczownik rodzaju żeńskiego pokrewny męskiemu ὁ τεχνίτης oznaczającemu w LXX wytwórcę przedmiotów o wysokich walorach artystycznych, np. wytwórcę posągu władcy (Mdr 14, 17n), posągu bóstwa (Pwp 27, 15), złotnika (Jr 10, 9). Współcześnie takiemu wytwórcy przypisywane jest określenie „twórca”, „artysta”, „twórca arcydzieła” – poza aspektem specjalistycznej pracy manualnej zawiera ono aspekt pracy koncepcyjnej (zamyśl koncepcyjny) wytwórcy.

Literalnie wyrażenie τεχνίτις σοφία oznacza: „twórczyni mądrość”. Bez względu czy stanowi personifikację mądrości („twórczyni mądrość”), czy też figurę literacką o znaczeniu „twórcza mądrość”, fraza μὲν... τεχνίτις δὲ σοφία κατεσκεύασεν wyraża relację przeciwstawienia (μὲν-δε). Dążenie określone wyrażeniem ὄρεξις πορισμῶ („chęć, żądza zysku”) przeciwstawia sposobowi jego realizacji: σοφία κατεσκεύασεν. Leksykalny termin κατασκευάζω posiada tutaj – w opinii autora niniejszego opracowania – znaczenie „genialnie wytworzyć”. Przy uwzględnieniu tej opinii przekład Mdr 14, 2 przybiera postać:

Bowiem ten [statek] wymyśliła wprawdzie chęć zysku, lecz twórcza mądrość genialnie wytworzyła (przekł. wł.)¹².

11 Biblia Tysiąclecia: „Ten bowiem wymyśliła wprawdzie chęć zysków, a twórcza mądrość sporządziła” nie oddaje wiernie tekstu Septuaginty, który zawiera przeciwstawienie (μὲν... δε), podczas gdy Biblia Tysiąclecia – przez użycie spójnika „a” – wprowadza tutaj następstwo czasowe lub funkcję łączną.

12 Biblia Tysiąclecia stosuje tutaj frazę: „twórcza mądrość sporządziła”, co jest równoznaczne z frazą: „twórcza mądrość wytworzyła”, czyli opisuje podmiot (mądrość) atrybutem zawartym *explicitie* w orzeczeniu.

Działalność wymieniona w Iz 40, 19 także dotyczy wytworzenia nowego przedmiotu – podobizny bóstwa:

μη εικόνα ἐποίησεν τέκτων ἢ χρυσοχόος χωνεύσας χρυσίον περιεχρύσωσεν αὐτόν ὁμοίωμα κατεσκεύασεν αὐτόν

Czyż to podobizny [bóstwa] nie wykonał rzemieślnik; zaprawdę wytworzył [to] złotnik pokrywający złotym odlewem tegoż postać (przekł. wł.).

Tutaj słowo κατεσκεύασεν dotyczy wytworzenia końcowej formy przedmiotu (posągu bóstwa) i działanie to jest przeciwstawione czynności rzemieślnika (ὁ τέκτων), który wykonał drewniany korpus (ἡ εικόνα) tego posągu. Działanie złotnika wyrażone słowami:

χρυσοχόος χωνεύσας χρυσίον περιεχρύσωσεν αὐτόν ὁμοίωμα κατεσκεύασεν αὐτόν

złotnik pokrywający złotym odlewem tegoż postać zaprawdę [to] wytworzył¹³

obejmuje zarówno realizację koncepcji artystycznej, jak i zastosowanie precyzyjnej technologii. Słowo κατεσκεύασεν występuje więc tutaj w znaczeniu przewyższającym prostą działalność rzemieślniczą, co można oddać wyrażeniem: „genialnie wytworzył”.

3. Prosta analiza morfologiczna

Argumentu dla takiej interpretacji znaczenia κατασκευάζω zarówno w LXX, jak i w Hbr 3, 4 dostarcza ponadto analiza morfologiczna. Pierwszy człon tego terminu stanowi przedrostek κατα o znaczeniu „w dół”, „przeciwko” lub intensyfikujący czynność, którą poprzedza¹⁴. W Hbr 3, 4 brak uzasadnienia dla zastosowania dwóch pierwszych znaczeń, bowiem kontekst nie zawiera idei takiego obiektu, dla którego można by wskazać kierunek „w dół”, zaś wersja „przeciwko” czyni z omawianego wersetu (Hbr 3, 4) zdanie bez sensu. Drugi człon tego terminu stanowi czasownik σκευάζω o znaczeniu

¹³ Ta wersja tekstu polskiego lepiej oddaje sekwencję oryginału.

¹⁴ Por. J. W. L. Roslon, *Gramatyka języka greckiego*, Warszawa 1990, s. 104.

(zasadniczym): „przygotować”, „ukończyć”, „wykonać”, „wytworzyć”¹⁵. Zastosowanie zatem przedrostka κατα w funkcji intensyfikującej pozwala na przełożenie κατασκευάζω jako „genialnie wytworzyć”.

4. Wniosek końcowy

Przeprowadzona analiza dostarcza argumentu dla oddania ścisłego znaczenia słowa κατασκευάσας w Hbr 3, 4 wyrażeniem „genialnie tworzący”. Zatem zapis tego wersetu można oddać frazą:

Skoro każdy budynek [jest] wykonany czymś geniuszem, tak i Bóg [był] **genialnie tworzącym** wszechświat¹⁶.

Powyższy przekład naśladuje w sposób istotny formy gramatyczne oraz składnię oryginału, przez co nie realizuje kanonów literackich języka polskiego. Przekładem zgodnym z zasadami składni oraz wyrażania języka polskiego oraz uwzględniającą sens ukryty wyrazów będzie:

Skoro każdy budynek jest wytworem geniuszu budowniczego, także i wszechświat stanowi genialne dzieło Boga.

Abstrakt

Wszechświat genialnym dziełem Boga według Hbr 3, 4

Spśród pism Nowego Testamentu funkcja Boga jako budowniczego jest najbardziej eksponowana w Liście do Hebrajczyków. W przedstawionym tutaj opracowaniu omówiono jedynie werset 3, 4. Zarówno przekłady polskie, jak i angielskie stosują tam do Boga termin „budowniczy” lub jego pochodne odsłowne. W niniejszym opracowaniu przedstawiono – na drodze analizy kontekstowej – uzasadnienie dla przekładu Hbr 3, 4 eksponującego zamiysł koncepcyjny oraz kunszt Boga przy tworzeniu wszechświata.

Słowa kluczowe: List do Hebrajczyków; wszechświat; analiza kontekstowa; geniusz; zamiysł koncepcyjny; κατασκευάζω

15 Por. *A lexicon abridged from the Greek-English lexicon of H. G. Liddell, M. A. and R. Scott, M. A.*, Oxford 1852.

16 „Budynek” to według polskiego Prawa budowlanego np. dom, świątynia, pałac. Słowo „był” (w nawiasie prostokątnym) zastosowano dla oddania aorystu występującego w oryginale Hbr 3, 4.

Abstract

The Universe as God's Work of Genius according to Hebrews 3 : 4

Of all the New Testament books, the Letter to the Hebrews emphasizes the function of God as the builder the most. This article analyzes only verse 3 : 4. Both the Polish and English translations of Hebrews 3:4 apply the term “builder” or the active participle of “to build” to God. In the way of contextual analysis, the author justifies a translation of Hebrews 3 : 4 that emphasizes God's conceptual design in creating the universe.

Keywords: Letter to the Hebrews; Universe; contextual analysis; genius; conceptional design; κατασκευάζω

References

- Aland, K., & Aland, B. (Eds.). (1983). *The Greek New Testament* (3rd ed.). [New York]; [London]: United Bible Societies.
- Friberg, T., Friberg, B., & Miller, N. F. (2000). *Analytical lexicon of the Greek New Testament*. Grand Rapids, Mich.: Baker Books.
- Łach, S. (Ed.). (1959). *List do Hebrajczyków: wstęp, przekład z oryginału, komentarz, ekskursy*. Poznań: Pallottinum.
- Liddell, H. G., & Scott, R. (1852). *A lexicon abridged from the Greek-English lexicon of H. G. Liddell, M. A. and R. Scott, M. A.* (4th ed.). Oxford: University Press.
- Rahlfs, A. (Ed.). (1979). *Septuaginta. Id est Vetus Testamentum graece iuxta LXX interpretes*. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft.
- Rosłon, J. (1990). *Gramatyka języka greckiego oparta na tekstach Starego, a zwłaszcza Nowego Testamentu dla studentów biblistyki i nauk pokrewnych*. Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej.